

حسابری و ریاضیات نامه های زیست محیطی چندجانبه

ترجمه:

مجتبی سبحانی نیا

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

پیشگفتار مترجم

در اوایل دهه ۷۰ میلادی، محیط‌زیست به دغدغه‌ای بین‌المللی تبدیل شد. کنفرانس سازمان ملل درخصوص "محیط‌زیست انسان" که در سال ۱۹۷۲ در استکهلم برگزار گردید را می‌توان سرآغاز این بحث دانست. این کنفرانس توانست در ارتقاء فهم شرکت‌کنندگان در خصوص اینکه قلمرو محیط‌زیست محدوده‌ای بسته نیست، بلکه در گستره آب و هوا، محیط زیست مرز نمی‌شناسد؛ مؤثر واقع شود و این موضوع در سطح بین‌المللی مطرح نظر و توجه قرار گرفت. با درک اهمیت محیط‌زیست و آثار فرامرزی آن از سوی جامعه بین‌المللی، موافقت‌نامه‌های زیست‌محیطی بین‌المللی به سرعت رشد کردند. برنامه محیط‌زیست سازمان ملل متحد، در گسترش تعداد این موافقت‌نامه‌ها را بیش از ۳۰۰ مورد اعلام کرده است که در سطح بین‌المللی منعقد شده و مستقیماً به حفاظت از محیط‌زیست می‌پردازند.

موضوعاتی که در موافقت‌نامه‌های زیست‌محیطی چندجانبه به آنها پرداخته شده است، موضوعات متنوعی از قبیل تغییرات اقلیمی، تنوع زیستی، بیابان‌زدایی و پسماندهای خانگی را شامل می‌شود. تحقق اهداف مندرج در این موافقت‌نامه‌ها و اجرای مؤثر آنها در سطح ملی، می‌تواند موفقیت جامعه بین‌المللی در دست‌یابی به توسعه پایدار را به دنبال داشته باشد.

کتاب حسابرسی موافقت‌نامه‌های زیست‌محیطی چندجانبه، که توسط اداره حقوق محیط‌زیست و کنوانسیون‌های برنامه محیط‌زیست سازمان ملل متحد با همکاری کارگروه حسابرسی زیست‌محیطی سازمان بین‌المللی مؤسسات عالی حسابرسی تهیه شده است، درصدد بیان نقش حسابرسی زیست‌محیطی، در موفقیت اجرای موافقت‌نامه‌های زیست‌محیطی چندجانبه است. اینگونه حسابرسی‌ها با بررسی و ارزیابی ابزارهایی که دولت‌ها بوسیله آنها در مدیریت و حفاظت از محیط‌زیست می‌پردازند، می‌تواند به این سؤال اساسی پاسخ دهد که آیا دولت‌ها به اهداف مورد نظر دست یافته‌اند؟

نتیجه حسابرسی‌های مؤسسات عالی حسابرسی، ایجاد تغییر به نفع مردم است؛ در این راستا، نتایج حسابرسی زیست‌محیطی می‌توان به ارتقاء کیفیت آب، ارتقاء حفاظت از گیاهان و جانوران، کاهش بیابان‌زدایی و آلودگی‌ها اشاره کرد. علاوه بر این حسابرسی زیست‌محیطی یکی از مؤلفه‌های "حکمرانی زیست‌محیطی" به شمار می‌رود که می‌تواند تصویب قوانین و مقررات جدید و افزایش پایداری به آنها را در پی داشته باشد. در واقع، حسابرسی زیست‌محیطی، بخشی از نظام "حکمرانی مطلوب" به شمار می‌رود که نتایج آن در قالب گزارش به مجالس قانونگذاری و سایر نهادها و دستگاه‌های دولتی، ارسال شده که می‌تواند منبع قابل اتکایی برای تصمیم‌گیران در حوزه محیط‌زیست باشد.

آنچه که اینجانب را به ترجمه این کتاب برانگیخت، رویکرد تهیه‌کنندگان آن به پرداختن به مهمترین مباحث زیست‌محیطی بوده است که می‌تواند نیاز حساب‌رسانان، برنامه‌ریزان و پژوهشگران را در سیاست‌گذاری و اجرا برآورده سازد. باید در نظر داشت حساب‌رسان زیست‌محیطی علاوه بر شناخت کافی از برنامه‌ها و سیاست‌های داخلی حفاظت از محیط‌زیست، باید شناخت و فهم دقیقی از کنوانسیون‌ها و معاهدات بین‌المللی راجع به حفاظت و صیانت از محیط‌زیست داشته باشند. از این رو ضروری است تا حساب‌رسان زیست‌محیطی همواره اطلاعات و دانش زیست‌محیطی خود را به روز رسانی کنند. تصور می‌شود مطالعه این کتاب

بتواند به مقدار بسیار زیادی میزان درک و قابلیت استفاده‌کنندگان این قبیل مسائل را اعتلا بخشد؛ بگونه‌ای که بتوانند بطور مؤثر در تلاش‌های ملی برای پیگیری توسعه‌پایدار جهانی، هرچه بیشتر سهیم شوند.

ترجمه عین عبارات یک اثر علمی با تأکید بر رعایت امانت امری است مشکل و در این میان چنانچه متن به پارسی درآمده، هرچه بیشتر به متن اصلی وفادار باشد، گاه موجب ابهام و یا پیچیدگی مسائل علمی شده و کار تفهیم مطالب دچار مشکل اجتناب‌ناپذیر می‌گردد. لذا در انجام آن سعی شده است که با شیوه نقل به معنی، عبارات پیچیده به فارسی روان برگردد، بگونه‌ای که خواننده بتواند به سهولت از عهده درک مطالب برآید. البته در موارد ارجاعی به معاهدات و موافقت‌نامه‌ها، به متن مصوب مجلس شورای اسلامی رجوع شده و عین متن مصوب قانونی مورد بهره‌برداری قرار گرفته است.

از طرف دیگر برگردان دست‌آورد پژوهندگان این رشته در سطح جهان که با کوشش مؤسسات ذربط سازمان ملل منتشر شده، به زبان فارسی، گامی است در جهت اشتراک مساعی جمعی؛ چرا که بسیاری از این مفاهیم در سطح سازمان‌ها و کنفرانس‌های بین‌المللی پای گرفته‌اند و به راه افتاده و به سر منزل قواعد در حقوق داخلی رسیده‌اند.

امید است ترجمه این کتاب منبع مفیدی برای حساب‌رسان در حوزه حسابرسی زیست‌محیطی بوده باشد و بتواند به حفاظت محیط‌زیست و دستیابی به اهداف توسعه پایدار خدمتی بنماید.

مقدمه

در خلال چند دهه گذشته، افزایش آگاهی عمومی ناشی از هشدار دانشمندان نسبت به تخریب محیط زیست، به تقاضا برای حمایت حقوقی از طبیعت انجامیده است که رفاه بشر به آن بستگی دارد. دولت‌ها تحت فشار فزاینده افکار عمومی ملی و بین‌المللی در دهه ۱۹۷۰ میلادی نگرانی خود را نسبت به وضعیت کلی محیط زیست ابراز کرده و قوانینی را به منظور مبارزه با آلودگی آبهای داخلی، اقیانوس‌ها و هوا تصویب کردند. آنها همزمان، با منظور - غاظت مؤثرتر از کیفیت حیات شهروندان خود، اقدام به تأسیس نهادهای اجرایی، وزارت‌خانه‌ها یا سازمان‌های زیست‌محیطی نمودند. به موازات تکامل حقوق داخلی، توسعه حقوق بین‌الملل محیط‌زیست نیز در جریان بود که بیانگر اجماع فزاینده برای اولویت‌دهی به حل مشکلات زیست - طی است. قواعد ملی و بین‌المللی محیط‌زیست به عنوان قواعدی پیچیده، مرکب از هزاران قاعده می باشد که به دنبال حمایت از عناصر زنده - میرزنده زمین و چرخه‌های زیستی هستند.

امروزه صدها موافقت‌نامه زیر - چند جانبه^۱ در حوزه محیط‌زیست وجود دارند که طبق حقوق بین‌الملل، عامل همکاری میان کشورها پیرامون مسائل جهانی به شمار می‌روند. ارزیابی اجرا و کارایی این موافقت‌نامه‌ها در بسیاری از موارد از پیچیدگی برخوردار بوده و با مشکلاتی از قبیل فقدان منابع اطلاعاتی، دشواری دسترسی به اطلاعات، مشکلات روش‌شناسی، دست و پنجه نرم می‌کند. اکثر مؤسسات عالی حسابرسی^۲، با دارا بودن صلاحیت و اختیارات خاص، داده‌ها را از این کاستی‌ها و گزارش آن به مجالس قانونگذاری هستند. این مؤسسات همچنین می‌بایست به نهادهای ملی و بین‌المللی در خصوص کفایت، دقت، جامعیت، اعتبار و کارایی سیاست‌های دولت در ارتباط با تعهدات بین‌المللی، اطلاع‌رسانی کنند.

هدف از تدوین این کتاب که با همکاری گروه کاری حسابرسی زیست‌محیطی^۳ و برنامه محیط‌زیست سازمان ملل متحد^۴ به نگارش درآمده است، آگاهی بخشی حسابرسان زیست‌محیطی و تبیین نقش مهم ایشان در اجرای کارآمد موافقت‌نامه‌های زیست‌محیطی چندجانبه است. این کتاب قرار است در وهله نخست راهنمایی برای حسابرسی موافقت‌نامه‌های زیست‌محیطی چندجانبه باشد؛ همچنین می‌تواند منبع جامعی از اطلاعات مورد نیاز جهت آشنایی حسابرسان با معاهدات و کنوانسیون‌های بین‌المللی به شمار آید.

فصل اول نمایی کلی از نقش و اهداف موافقت‌نامه‌های زیست‌محیطی چندجانبه ارائه داده و به بررسی تحول تاریخی آنها و نحوه طبقه‌بندی این گونه موافقت‌نامه‌ها می‌پردازد. در این فصل همچنین مراحل شکل‌گیری موافقت‌نامه‌های زیست‌محیطی چندجانبه، از قبیل مذاکره، لازم‌الاجرا شدن و رعایت آنها نیز مورد بحث قرار می‌گیرد. فصل دوم مرتبط به حسابرسی زیست‌محیطی است. این فصل به موضوعاتی از جمله نحوه حسابرسی موافقت‌نامه‌های زیست‌محیطی چندجانبه و انتخاب معیارهای حسابرسی در این نوع موافقت‌نامه‌ها می‌پردازد. علاوه بر این، این فصل دربردارنده موردکاوی‌هایی از فعالیت مؤسسات عالی حسابرسی در حوزه‌های مختلف حسابرسی زیست‌محیطی است. فصل سوم حاوی اطلاعات مفیدی شامل پیوست‌ها و واژه‌نامه تخصصی موافقت‌نامه‌های زیست‌محیطی چندجانبه است.

^۱. Multilateral Environmental Agreements (MEAs)

^۲. Supreme Audit Institutions (SAIs)

^۳. INTOSAI Working Group on Environmental Auditing (WGEA)

^۴. United Nations Environment Programme (UNEP)

فهرست مطالب

■ فصل اول: آشنایی با موافقت‌نامه‌های زیست محیطی چندجانبه

۹	۱-۱. تعریف موافقت‌نامه زیست محیطی چندجانبه
۱۵	۲-۱. تاریخچه موافقت‌نامه‌های زیست محیطی چندجانبه
۲۱	۳-۱. انواع موافقت‌نامه‌های زیست محیطی
۲۲	۴-۱. مراحل انعقاد موافقت‌نامه‌های زیست محیطی چندجانبه
۲۶	۵-۱. اجرای موافقت‌نامه‌های زیست محیطی چندجانبه
۲۶	۱-۵-۱. ترتیب نهادین زیر اجراء موافقت‌نامه‌های زیست محیطی چندجانبه
۲۷	۲-۵-۱. گزارش‌دهی، پایش و ارزیابی
۳۱	۳-۵-۱. برنامه اقدام ملی
۳۴	۴-۵-۱. سازوکارهای پایبندی
۳۷	۶-۱ آشنایی با موافقت‌نامه‌های زیست محیطی چندجانبه جهانی و منطقه‌ای

■ فصل دوم: حسابرسی زیست محیطی

۴۹	۱-۲. تعریف موافقت‌نامه زیست محیطی چندجانبه
۵۰	۲-۲. حسابرسی زیست محیطی
۵۳	۲-۲. حسابرسی موافقت‌نامه‌های زیست محیطی چندجانبه
۵۹	۳-۲. همکاری میان مؤسسات عالی حسابرسی
۵۹	۴-۲. چالش‌های حسابرسی موافقت‌نامه‌های زیست محیطی چندجانبه
۶۳	۵-۲. مطالعه موردی
۶۳	۱-۵-۲. حسابرسی موافقت‌نامه‌های زیست محیطی چندجانبه مرتبط با تنوع زیستی
۶۸	۲-۵-۲. حسابرسی موافقت‌نامه‌های زیست محیطی چندجانبه مرتبط با هواپسهر و تغییرات اقلیمی
۶۸	۳-۵-۲. رویکردهای مختلف در حسابرسی تغییرات اقلیمی
۸۲	۴-۵-۲. موافقت‌نامه‌های زیست محیطی چندجانبه راجع به پسماند و مواد شیمیایی

■ فصل سوم: منابع حسابرسی موافقت‌نامه‌های زیست محیطی چندجانبه

۸۹	۱-۳. پیوست‌ها
۸۹	پیوست ۱- ترتیب نهادین موافقت‌نامه‌های زیست محیطی چندجانبه
۹۳	پیوست ۲- مراحل مذاکره و اجرایی شدن موافقت‌نامه‌های زیست محیطی چندجانبه
۱۰۳	پیوست ۳- مثال‌هایی از سازوکار پایبندی در موافقت‌نامه‌های زیست محیطی چندجانبه
۱۰۹	۲-۳. واژه‌نامه تخصصی موافقت‌نامه‌های زیست محیطی چندجانبه
۱۵۸	فهرست منابع